

Тема 7

НАГЛЯД ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНІВ ОРГАНАМИ ПРАВОПОРЯДКУ, ЯКІ ПРОВАДЯТЬ НЕГЛАСНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

- 7.1. Галузева належність і об'єкти прокурорського нагляду за негласною діяльністю органів правопорядку.
- 7.2. Предмет і завдання прокурорського нагляду за негласною діяльністю органів правопорядку.
- 7.3. Суб'єкти нагляду за негласною діяльністю органів правопорядку.
- 7.4. Повноваження прокурора щодо здійснення нагляду за негласною діяльністю органів правопорядку.
- 7.5. Методика прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність.
 - 7.5.1. Нагляд за законністю заведення оперативно-розшукових справ.
 - 7.5.2. Нагляд за законністю проведення оперативно-розшукових заходів.
 - 7.5.3. Нагляд за законністю продовження строків ведення, зупинення, поновлення та закриття оперативно-розшукових справ, використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності, зокрема для початку досудового розслідування.

7.1. Галузева належність і об'єкти прокурорського нагляду за негласною діяльністю органів правопорядку

Конституційна реформа 2016 року призвела до зміни конституційних функцій прокуратури, і замість функції нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю з'явилася функція нагляду за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку (яку узагальнено можна назвати «нагляд за негласною діяльністю органів правопорядку»). Запропонована зміна функцій прокуратури відповідає положенням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, практиці Європейського суду з прав людини у сфері кримінального судочинства та європейським стандартам стосов-

но функціонування органів (служби) публічного обвинувачення у демократичному суспільстві, керованому верховенством права.

Відповідно до світової практики та усталеної в Європі юридичної термінології, до інституту «орган правопорядку» («law enforcement agency») належать здебільшого поліцейські служби: цивільна поліція, мілітаризована поліція (жандармерія), військова поліція, інші органи, до компетенції яких віднесено слідство та оперативно-розшукову діяльність.

Згідно з Кодексом поведінки посадових осіб з підтримки правопорядку, ухваленим Генеральною Асамблеєю ООН у 1979 році, поняття «посадова особа з підтримки правопорядку» включає усіх посадових осіб (тих, які призначаються, або тих, які обираються), діяльність яких пов'язана зі забезпеченням правопорядку та які мають поліцейські повноваження (особливо ті, що пов'язані з повноваженнями здійснювати арешт або затримання). До того ж така діяльність охоплює не лише усі дії примусового характеру, але й поширюється на всі види заборон, що встановлені кримінальним законом.

З огляду на системне тлумачення чинного законодавства, до негласної діяльності органів правопорядку можна віднести оперативно-розшукову діяльність та її різновиди: контррозвідальну та розвідальну діяльність. Щодо негласних слідчих (розшукових) дій, які за своїм змістом теж належать до негласної діяльності, то вони не виступають предметом цього виду, оскільки нагляд за законністю їх проведення охоплений функцією процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

Розглянемо детальніше окремі види негласної діяльності. Так, відповідно до ст. 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», оперативно-розшукова діяльність – це система гласних і негласних пошукових, розвідальних та контррозвідальних заходів, що здійснюються зі застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів.

Законодавче визначення поняття ОРД є базовим для з'ясування суті і змісту як вказаної діяльності загалом, так і її окремих елементів і видів (напрямів).

У вітчизняному законодавстві термін «оперативно-розшукові заходи» вперше з'явився в Основах кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік, прийнятих

25 грудня 1958 р. Відповідно до ст. 29 Основ, на органи дізнання було покладено «вжиття необхідних оперативно-розшукових заходів з метою виявлення ознак злочинів та осіб, що їх вчинили». Детальніша регламентація ОРД реалізовувалася в закритих нормативних актах Уряду УРСР, МВС СРСР і КДБ СРСР, а також закритих постановах ЦК КПРС.

Лишень у 1992 р. у зв'язку з прийняттям Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» почало формуватися українське оперативно-розшукове законодавство.

ОРД є різновидом правоохоронної діяльності, яка має виключно державний характер. Це обумовлено тим, що вона законодавчо визначена і санкціонована державою, обмежена довкола її спеціальних суб'єктів, котрі діють від імені держави, здійснюється в порядку і в межах, визначених і обмежених державою, підконтрольна державним органам, спрямована на забезпечення права і його захист специфічними засобами і методами.

Особливістю ОРД є її **розшуково-пошуковий характер**. Це обумовлено передусім таємним, замаскованим характером дій злочинців, їх діяльністю в умовах неочевидності, ретельною попередньою підготовкою своїх дій, зухвалістю, жорстокістю злочинної поведінки, знищенням слідів учинюваних суспільно небезпечних діянь, необхідністю отримання відомостей про осіб, що скоїли злочини, з'ясування обставин учинених злочинів та ін.

За своєю суттю ОРД спрямована на отримання інформації, виявлення прихованих (приховуваних) злочинів, ознак і фактів злочинної діяльності, їх суб'єктів, розшук осіб. У практичному аспекті більшість економічних, корупційних злочинів, фактів наркозлочинності виявляється виключно оперативно-розшуковим шляхом.

Розвідувально-пошуковий характер аналізованої діяльності підтверджує і режим роботи органів, які здійснюють ОРД, захист відомостей про ці органи, наділення їх правом залучати до співпраці громадян на конфіденційній основі.

Зі змістового боку ОРД передбачає проведення ОРЗ. Проте ОРД не обмежується тільки процедурою їх проведення. Вона охоплює також проведення організаційних заходів, застосування тактичних прийомів, дій, здійснення заходів за-

безпечувального характеру, залучення до участі в ОРД фізичних і юридичних осіб, застосування спеціальних технічних засобів і хімічних речовин, які зрештою сприяють проведенню конкретних ОРЗ або їх сукупності. Важливо наголосити, що і організаційні, і тактичні, і забезпечувальні заходи мають підпорядкований характер стосовно ОРЗ, часто передують їм або є їх наслідком, логічно, технічно, методично впливають з них.

ОРД ведеться і гласно, і негласно. Негласність означає неочевидність, прихованість ОРЗ, що проводяться, від осіб, які в них не беруть участь, зокрема і від співробітників ОРО, навіть якщо вони мають відповідний допуск, але передусім – від об'єктів (осіб, груп, організацій), щодо яких вони проводяться. Це дає змогу нейтралізувати можливу протидію з боку об'єктів ОРД, забезпечити безпеку учасників ОРЗ, результативність заходів, зберегти в таємниці сам факт проведення ОРЗ, використувати при цьому засоби і методи.

Негласність може бути обумовлена як практичною доцільністю, так і неможливістю гласного проведення окремих ОРЗ, відкритого використання засобів, методів або залучення окремих учасників заходів. Наприклад, недопустимим є розголошення відомостей про осіб, що сприяють ОРО на конфіденційній основі, про штатних негласних співробітників без їхньої згоди. Тільки негласними можуть бути такі ОРЗ, як оперативне проникнення, контрольована поставка, зняття інформації з каналів зв'язку.

Під гласністю ОРД слід розуміти проведення ОРЗ, зміст, задання, учасники яких не приховуються ні від оточуючих, ні від об'єктів їх проведення.

ОРД здійснюється спеціальними суб'єктами, якими є тільки оперативні підрозділи державних органів, уповноважених на те Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» (ст. 5).

Те саме стосується збору інформації про безпеку держави і суспільства. У цьому полягає єдність ОРД з розвідувальною і контррозвідувальною діяльністю спеціально уповноважених органів держави.

Як уже було сказано, за своєю суттю ОРД має розшуково-пошуковий характер, тобто безпосередньо пов'язана з проникненням в задуми злочинців, у їхнє середовище з метою

отримання необхідної інформації про вчинені та підготовлювані злочини.

Одночасно ОРД містить елементи контррозвідувальної діяльності, тобто за допомогою ОРЗ, оперативно-розшукових засобів і методів припиняє розвідувальну і контррозвідувальну діяльність організованих злочинних формувань, терористичних організацій і окремих осіб, що здійснюють і готують злочини, перебувають у розшуку за вчинення злочинів, а також забезпечує захист державної таємниці і власне безпеку суб'єктів ОРД.

Законодавче визначення розвідувальної діяльності міститься у ст. 1. Закону України «Про розвідувальні органи України»: *розвідувальна діяльність – це діяльність, яка здійснюється спеціальними засобами і методами з метою забезпечення визначених законом органів державної влади розвідувальною інформацією, сприяння реалізації та захисту національних інтересів, протидії за межами України, зокрема у кіберпросторі, зовнішнім загрозам національній безпеці України.*

Стаття 4 Закону України «Про розвідувальні органи України» окреслює завдання розвідувальних органів України:

- добування, аналітична обробка та надання визначеним законом органам державної влади розвідувальної інформації;
- здійснення спеціальних заходів, спрямованих на підтримку національних інтересів і державної політики України в економічній, політичній, воєнній, військово-технічній, екологічній та інформаційній сферах, зміцнення обороноздатності, економічного і науково-технічного розвитку, захисту та охорони державного кордону;
- забезпечення безпечного функціонування установ України за кордоном, безпеки співробітників цих установ та членів їхніх сімей у країні перебування, а також відряджених за кордон громадян України, які обізнані у відомостях, що становлять державну таємницю;
- участь у боротьбі з тероризмом, міжнародною організованою злочинністю, незаконним обігом наркотичних засобів, незаконною торгівлею зброєю і технологією її виготовлення, незаконною міграцією у порядку, визначеному законом;
- вжиття заходів протидії зовнішнім загрозам національній безпеці України, зокрема у кіберпросторі, життю,

здоров'ю її громадян та об'єктам державної власності за межами України.

Порядок проведення розвідувальних заходів і порядок використання спеціальних методів і засобів під час здійснення розвідувальної діяльності встановлюються нормативними правовими актами органу виконавчої влади у сфері забезпечення безпеки.

Законодавче визначення контррозвідувальної діяльності (КРД) міститься в ст. 1 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність», відповідно до якої контррозвідувальна діяльність – це спеціальний вид діяльності у сфері забезпечення державної безпеки, яка здійснюється з використанням системи контррозвідувальних, пошукових, режимних, адміністративно-правових заходів, спрямованих на попередження, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам безпеці України, розвідувальним, терористичним та іншим протиправним посяганням спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на інтереси України.

Підставами для проведення контррозвідувальної діяльності є:

1) наявність достатньої інформації, що потребує перевірки за допомогою спеціальних форм, методів і засобів, про:

– здійснення розвідувальної діяльності проти України спеціальними службами іноземних держав, а також організаціями, окремими групами і особами;

– посягання на державний суверенітет, конституційний лад і територіальну цілісність України;

– терористичні посягання чи терористичну діяльність, злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку;

2) виконання визначених законом завдань щодо:

– контррозвідувального забезпечення економічного, інформаційного, науково-технічного потенціалу, оборонно-промислового і транспортного комплексів та їх об'єктів, національної системи зв'язку, Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, військово-технічного співробітництва, дотримання міжнародних режимів нерозповсюдження, а також закордонних

дипломатичних установ України і безпеки громадян України за кордоном;

- контррозвідувального захисту органів державної влади, правоохоронних і розвідувальних органів, охорони державної таємниці;

- захисту посольств і представництв іноземних держав в Україні та їхніх співробітників від терористичних посягань;

- вивчення і перевірки осіб, які оформлюються для допуску до державної таємниці, до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках чи залучених до конфіденційного співробітництва;

- забезпечення власної безпеки, зокрема співробітників органів та підрозділів, що здійснюють контррозвідувальну діяльність, членів їхніх сімей та осіб, які допомагають і сприяють у здійсненні контррозвідувальної діяльності;

- інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (стосовно загроз державній безпеці України);

3) потреба виявлення технічними засобами і припинення роботи радіоелектронних та інших пристроїв, функціонування яких створює загрози державній безпеці України чи передумови до витоку інформації з обмеженим доступом, а також радіовипромінювань радіоелектронних засобів, що використовуються у протиправних цілях.

З точки зору кримінального судочинства, КРД – це різновид ОРД, однак у КПК нічого не сказано про використання результатів КРД в кримінальному судочинстві, але регламентовано використання результатів ОРД.

Що стосується зовнішньої розвідувальної діяльності, то вона виходить за межі ОРД, оскільки ОРД торкається тільки сфери злочинної діяльності, а зовнішню розвідку цікавлять явища ширшого порядку.

В подальшому основна увага у посібнику буде зосереджена на діяльності прокурора щодо здійснення нагляду саме за оперативно-розшуковою діяльністю, яка є більш широкою за своїм змістом.

Розглянемо тепер об'єкти прокурорського нагляду за негласною діяльністю органів правопорядку.

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», оперативно-розшукова діяльність здійснюється оперативними підрозділами:

- Національної поліції – підрозділами кримінальної та спеціальної поліції;
 - Державного бюро розслідувань – внутрішньої безпеки, забезпечення особистої безпеки;
 - Служби безпеки України – контррозвідкою, військовою контррозвідкою, захисту національної державності, спеціальними підрозділами по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю, оперативно-технічними, внутрішньої безпеки, оперативного документування, боротьби з тероризмом і захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів;
 - Служби зовнішньої розвідки України – агентурної розвідки, оперативно-технічними, власної безпеки;
 - Державної прикордонної служби України – розвідувальним органом спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону (агентурної розвідки, оперативно-технічним, власної безпеки), оперативно-розшуковими підрозділами відповідно спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону та його територіальних органів, підрозділами з охорони державного кордону органів охорони державного кордону та Морської охорони, забезпечення внутрішньої безпеки, забезпечення власної безпеки, оперативного документування та оперативно-технічними;
 - управління державної охорони – підрозділом оперативного забезпечення охорони виключно з метою забезпечення безпеки осіб та об'єктів, щодо яких здійснюється державна охорона;
 - органів доходів і зборів – оперативними підрозділами податкової міліції та підрозділами, які ведуть боротьбу з контрабандою;
 - органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України;
 - розвідувального органу Міністерства оборони України – оперативними, оперативно-технічними, власної безпеки;
 - Національного антикорупційного бюро України – детективів, оперативно-технічними, внутрішнього контролю.
- Вказана стаття наводить вичерпний перелік органів, які мають право здійснювати оперативно-розшукову діяльність,

оскільки, відповідно до ч. 2 ст. 5 цього Закону, проведення оперативно-розшукової діяльності іншими підрозділами зазначених органів, підрозділами інших міністерств, відомств, громадськими, приватними організаціями та особами забороняється.

Що ж стосується об'єктів нагляду за контррозвідувальною діяльністю, то їх перелік визначений ст. 5 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність», зокрема, до них належать:

- Служба безпеки України – спеціально уповноважений орган державної влади у сфері контррозвідувальної діяльності;
- розвідувальні органи України;
- підрозділи забезпечення внутрішньої і власної безпеки Державної прикордонної служби України;
- підрозділи забезпечення внутрішньої і власної безпеки Управління державної охорони України.

Всі інші органи, за винятком Служби безпеки України, мають право проводити окремі контррозвідувальні заходи виключно в інтересах забезпечення охорони державного кордону України, посадових осіб, стосовно яких здійснюється державна охорона, а також забезпечення безпеки своїх сил і засобів, інформаційних систем та оперативних обліків.

Що ж стосується розвідувальних органів, то їх коло закріплено у ст. 6 «Про розвідувальні органи в Україні». Реалізують свою діяльність вони у таких сферах, як-от:

- Служба зовнішньої розвідки України – у політичній, економічній, військово-технічній, науково-технічній, інформаційній та екологічній;
- розвідувальний орган Міністерства оборони України – у воєнній, воєнно-політичній, воєнно-технічній, воєнно-економічній, інформаційній та екологічній;
- розвідувальний орган спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону – у сферах прикордонної та імміграційної політики, а також в інших сферах, що стосуються питань захисту державного кордону України та її суверенних прав у виключній (морській) економічній зоні.

Здійснюючи нагляд за розвідувальною діяльністю, прокурори мають враховувати, що розвідувальний орган Міністерства оборони України може залучати органи військового

управління розвідки та військові частини розвідки Збройних Сил України в порядку, визначеному Президентом України, до заходів добування розвідувальної інформації з метою підготовки і застосування Збройних Сил України для оборони держави та боротьби з тероризмом. Під час добування розвідувальної інформації органи військового управління розвідки та військові частини розвідки Збройних Сил України застосовують технічні засоби розвідки, а в особливий період і під час залучення до боротьби з тероризмом – спеціальні технічні засоби.

7.2. Предмет і завдання прокурорського нагляду за негласною діяльністю органів правопорядку

Досліджуючи положення Закону України «Про прокуратуру», М. Й. Курочка та П. М. Каркач роз'яснюють, що, на їхнє переконання, предметом нагляду доречно вважати: додержання законів щодо охорони прав і свобод людини й громадянина, встановленого порядку здійснення ОРД; забезпечення законності рішень, що приймаються оперативно-розшуковими органами. Але, вбачаючи в такому трактуванні деяку узагальненість, автори послідовно конкретизують предмет прокурорського нагляду до законності проведення оперативно-розшукових заходів (далі – ОРЗ), а саме:

- а) додержання законодавства про суб'єкти, які здійснюють ОРД;
- б) додержання законодавства про підстави для проведення ОРЗ;
- в) додержання законодавства про види ОРЗ;
- г) додержання законодавства про умови проведення ОРЗ;
- г) додержання законодавства про строки ведення ОРЗ;
- д) додержання законодавства про порядок документування ОРЗ і реалізацію матеріалів цієї діяльності.

Справді, запропонований підхід є виваженим і обґрунтованим, оскільки саме ОРЗ – основний і вельми специфічний інструмент ОРД у досягненні її цілей. Завдяки цьому позиція вчених користується широкою підтримкою фахівців у галузі ОРД та прокурорського нагляду за її законністю з незначною різницею в акцентуаціях обраних аспектів досліджень.

Вивчаючи особливості використання матеріалів ОРД на досудових стадіях кримінального процесу, М. А. Погорецький та І. О. Сухачова до предмета прокурорського нагляду відносять: законність та обґрунтованість підстав для проведення ОРЗ; порядок проведення певного ОРЗ; порядок використання матеріалів ОРД в ході прийняття відповідного процесуального рішення; дотримання прав, свобод і законних інтересів осіб, які залучаються до сфери ОРД⁹³.

Розвиваючи наведені думки, предмет прокурорського нагляду в літературі розглядають також як системоутворення трьох елементів:

- дотримання прав та свобод людини і громадянина, закріплених Конституцією України, загальновизнаними нормами та принципами міжнародного права, а також міжнародними договорами;
- дотримання порядку проведення ОРЗ, встановленого Конституцією України, Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», іншими законами, а також нормативними актами, прийнятими в розвиток цих законів;
- законність рішень, прийнятих органами, що здійснюють ОРД, спрямованих на проведення ОРЗ і використання отриманих результатів з метою виконання завдань цієї діяльності.

Виходячи з аналізу Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», прокурорським наглядом мають охоплюватися такі види самостійних, але пов'язаних між собою рішень, як:

- рішення про заведення оперативно-розшукової справи (далі – ОРС);
- рішення про припинення та поновлення ОРД;
- рішення про проведення ОРЗ;
- рішення за результатами проведення ОРД;
- рішення про закриття ОРС.

Пунктом 5 Наказу Генеральної прокуратури №4/1гн від 3 грудня 2012 року «Про організацію прокурорського нагляду

⁹³ Погорецький М., Сухачова І. Прокурорський нагляд за законністю використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності на досудових стадіях кримінального процесу. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2010. № 4. С. 66.

за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність» визначено завдання в ході здійснення нагляду за ОРД, зокрема, прокурори зобов'язані перевіряти додержання вимог чинного законодавства щодо:

а) заведення оперативно-розшукових справ, підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності;

б) наявності повноважень в осіб, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність;

в) відповідності оперативно-розшукових заходів цілям і завданням оперативно-розшукової діяльності, дотримання встановлених законодавством умов і порядку проведення оперативно-розшукових заходів, а також залучення громадян до їх здійснення на конфіденційній основі та засадах добровільності;

г) застосування окремих обмежень прав і свобод людини, обґрунтованості клопотань до суду про надання дозволу на проведення оперативно-розшукових заходів, зокрема пов'язаних із втручанням у приватне спілкування;

г) своєчасності направлення відомостей про злочинну діяльність окремих осіб, які здобуті в ході оперативно-розшукової діяльності, органам досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування;

д) обґрунтованості продовження, припинення, поновлення обчислення строків ведення оперативно-розшукових справ та їх закриття, а також використання результатів оперативно-розшукової діяльності;

е) своєчасності повідомлення про заведення та закриття оперативно-розшукових справ;

є) відповідності відомчих наказів, інструкцій, розпоряджень та інших правових актів з питань проведення оперативно-розшукової діяльності Конституції України та іншим законам України.

Потрібно зважати й на законодавчі обмеження, згідно з якими певні відомості не входять до предмета прокурорського нагляду за негласною діяльністю.

За ч. 2 ст. 14 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», відомості про осіб, які конфіденційно співпрацюють або співпрацювали з розвідувальним органом України, належність конкретних осіб до кадрового складу розвідувальних

органів, а також форми, методи і засоби розвідувальної діяльності та організаційно-штатна структура розвідувальних органів до предмета прокурорського нагляду не відносяться.

Відповідно до ч. 2 ст. 27 Закону України «Про розвідувальні органи України», відомості про осіб, які конфіденційно співпрацюють або співпрацювали з розвідувальним органом України, належність конкретних осіб до кадрового складу розвідувальних органів, а також організаційно-штатну структуру розвідувальних органів до предмета прокурорського нагляду не відносять.

7.3. Суб'єкти нагляду за негласною діяльністю органів правопорядку

Відповідно до частин 1 і 2 ст. 14 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності здійснюється Генеральним прокурором України, його заступниками, керівниками регіональних прокуратур, їх першими заступниками та заступниками, а також уповноваженими наказом Генерального прокурора України прокурорами Генеральної прокуратури України та уповноваженими наказом керівника регіональної прокуратури прокурорами відповідних регіональних прокуратур.

Керівник місцевої прокуратури, а також уповноважені його наказом прокурори відповідної місцевої прокуратури здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності в оперативно-розшукових справах, заведених піднаглядними їм територіальними оперативними підрозділами правоохоронних органів.

Детальніше суб'єкти нагляду конкретизовані у Наказі Генеральної прокуратури № 4/1гн від 3 грудня 2012 року «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність». На підставі його аналізу можна виокремити суб'єкти нагляду та їхню компетенцію у сфері ОРД.

Місцеві прокуратури здійснюють нагляд за оперативними підрозділами міських, районних та міжрайонних відділів органів поліції, податкової міліції, виправних та виховних

колоній, виправних центрів, арештних домів (за місцем розташування).

Регіональні прокуратури здійснюють нагляд за оперативними підрозділами головних управлінь Національної поліції, відділів органів охорони державного кордону та регіональних управлінь Державної прикордонної служби України, регіональної та обласних митниць, головних управлінь (управлінь), міських, районних та міжрайонних відділів Служби безпеки України, управлінь податкової міліції, слідчих ізоляторів та управлінь Державної пенітенціарної служби України.

Військові прокуратури – за оперативними підрозділами Служби зовнішньої розвідки України, Управління державної охорони України, Головного управління розвідки Міністерства оборони України, військової контррозвідки Головних управлінь (управлінь) Служби безпеки України, регіональних управлінь військової Контррозвідки Служби безпеки України, спеціальної міліції головних управлінь (управлінь) поліції, внутрішньої безпеки Управління внутрішньої безпеки Департаменту оперативної діяльності Адміністрації Державної прикордонної служби України по прикордонних загонах.

Відповідно до п. 6 ч. 2 ст. 7 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність», нагляд за додержанням законів під час проведення контррозвідувальної діяльності здійснюється Генеральним прокурором, виконувачем його обов'язків або уповноваженими наказом Генерального прокурора заступниками Генерального прокурора.

Тимчасом відсутність чіткого розмежування між ОРД і КРД надає можливість працівникам оперативних підрозділів Служби безпеки України (СБУ), з метою ухилення від прокурорського нагляду, проводити оперативно-розшукову діяльність у межах контррозвідувальної діяльності. Адже, відповідно до вимог Закону України «Про контррозвідувальну діяльність», прокурорський нагляд у цих справах здійснюється лише Генеральним прокурором України та уповноваженими ним його заступниками, тобто максимально сімома особами, а насправді трьома – чотирма особами. Водночас, згідно з вказаним Законом, повноваження прокурора щодо здійснення нагляду не передбачено, а сам факт можливості прокурорського нагляду встановлено у п. 6 ст. 7 Закону, який унормовує функції

і повноваження підрозділів і співробітників СБУ, що здійснюють контррозвідувальну діяльність. Унаслідок такої законодавчої прогалини прокурор може реагувати на порушення, лише не погоджуючи відповідні клопотання. Ні скасувати незаконні постанови, ні надати вказівки, обов'язкові до виконання, як це передбачено ст. 14 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», в межах контррозвідувальної діяльності прокурор не має можливості⁹⁴.

Відповідно до ч. 1 ст. 27 Закону України «Про розвідувальні органи України», нагляд за додержанням розвідувальними органами України законів України здійснюється Генеральним прокурором України й уповноваженими ним прокурорами відповідно до Конституції та законів України.

7.4. Повноваження прокурора щодо здійснення нагляду за негласною діяльністю органів правопорядку

Повноваження прокурора на цьому напрямку наглядової роботи визначені статтею 14 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Зокрема, прокурор у межах своєї компетенції:

- 1) безперешкодно входить в усі приміщення органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність;
- 2) вимагає для перевірки розпорядження, інструкції, накази та інші акти щодо оперативно-розшукової діяльності, оперативно-розшукові справи, реєстраційні, облікові, звітні, статистичні, аналітичні документи та інші відомості щодо здійснення оперативно-розшукових заходів;
- 3) доручає керівникам відповідних органів проведення у підвідомчих їм підрозділах перевірок з метою усунення порушень закону;
- 4) дає письмові вказівки про проведення оперативно-розшукових заходів з метою попередження та виявлення зло-

⁹⁴ Севрук Ю. Актуальні питання використання матеріалів контррозвідувальної та розвідувальної діяльності у кримінальному процесі. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2016 № 4. С. 6.

чинів, про розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно відсутні;

5) дає згоду на продовження строку проведення оперативно-розшукової діяльності;

6) отримує пояснення щодо порушень вимог закону від посадових осіб органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність;

7) перевіряє скарги на порушення законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, з ознайомленням у необхідних випадках з оперативно-розшуковими матеріалами;

8) скасовує незаконні постанови про заведення або закриття оперативно-розшукової справи, зупинення або поновлення оперативно-розшукової діяльності чи про інші рішення, що суперечать закону;

9) вживає заходів щодо усунення порушень законності під час проведення оперативно-розшукової діяльності і щодо притягнення винних до встановленої законом відповідальності;

10) опротестовує незаконну постанову суду про дозвіл або відмову на проведення оперативно-розшукових заходів. Принесення протесту зупиняє проведення оперативно-розшукових заходів, дозвіл на які дано судом.

Норма Закону про принесення протесту на незаконні постанови суду фактично не діє з урахуванням того, що ухвала слідчого судді про відмову в наданні дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії не підлягає оскарженню, а інститут опротестування судових рішень скасовано.

Одним із основних повноважень прокурора є розгляд клопотань про погодження проведення окремих оперативно-розшукових заходів в межах оперативно-розшукової діяльності. Прокурор має право погодити або відмовити в погодженні проведення оперативно-розшукових заходів. У разі погодження прокурором клопотання воно повертається керівнику відповідного оперативного підрозділу або його заступнику, який звертається з ним до суду. У необхідних випадках уповноважений прокурор має право бути присутнім при розгляді подання

оперативного підрозділу суддею, який вислуховує думку прокурора про можливість надання відповідного дозволу⁹⁵.

Потрібно зважати, що заборона на втручання прокурора саме у методи і тактичні прийоми оперативно-розшукової діяльності вимагає досить виваженого підходу до реагування на певні випадки виявлених порушень законності.

Зокрема, якщо під час вивчення оперативно-розшукової справи встановлено факт бездіяльності оперативного підрозділу, невиконання плану заходів тощо, прокурор не вправі надавати вказівки щодо проведення конкретних оперативно-розшукових заходів (як це робиться, наприклад, у кримінальному провадженні згідно зі статтею 36 КПК України).

У такому разі вказівки формулюються з огляду на те, яку інформацію треба отримати або яку саме особу перевірити без зазначення, якими саме методами потрібно це зробити (наприклад, перевірити гр. Іванова щодо наявності у нього інформації про обставини злочину, вчиненого гр. Петренком).

Перевірка оперативних підрозділів здійснюється з додержанням режиму таємності, **за наслідками перевірки складається письмова довідка** (з висновками і пропозиціями). Довідка зберігається в режимно-секретному органі прокуратури.

У робочих зошитах, довідках, а також внесених за результатами перевірок документах прокурорського реагування забороняється згадувати прізвища або прізвиська осіб, стосовно яких проводиться оперативно-розшукова діяльність, інші відомості, що можуть призвести до витоку інформації (назва посади особи, організації, установи, де вона працює тощо).

За наявності підстав за результатами перевірки вживаються заходи прокурорського реагування щодо усунення виявлених порушень законності, причин та умов, що їм сприяють, скасування незаконних рішень, а у передбачених законом випадках надаються вказівки стосовно активізації оперативно-розшукової діяльності.

Копії довідок і документів реагування, складених за результатами перевірок, у 10-денний строк направляються до прокуратури вищого рівня.

⁹⁵ Дьомін Ю. Повноваження прокурора при здійсненні нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 3. С. 69.

7.5. Методика прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які провадять оперативно-розшукову діяльність

Перевірки додержання оперативними підрозділами вимог законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності можуть бути загальними (суцільними, коли перевіряються всі ОРС), тематичними (коли перевіряються тільки ОРС окремої тематики) і перевітками конкретних скарг громадян або повідомлень у межах відомостей, які в них містяться.

Загальні і тематичні перевірки можуть бути *плановими* і *позаплановими*. Для проведення перевірки скарг громадян або повідомлень службових осіб потрібно скласти окремі плани, з огляду на необхідність з'ясування поставлених питань.

Під час підготовки до здійснення перевірки доцільно ознайомитися з **довідками попередніх перевірок, документами реагування**, які внесені за їх результатами, та **результатами їх розгляду**, зі **скаргами** громадян та **зверненнями** юридичних осіб, у яких є дані про можливі факти порушень закону працівниками оперативних підрозділів.

Вивчення цих документів дасть змогу з'ясувати, які порушення закону можуть бути допущені оперативними підрозділами під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, чи вживаються керівниками оперативних підрозділів відповідні заходи щодо усунення порушень закону тощо.

Проведенню перевірок мусить передувати вивчення основних статистичних, облікових даних **про рух** оперативно-розшукових справ, **про здійснення** оперативно-розшукових заходів, – це дані про:

- залишок оперативно-розшукових справ на початок звітного періоду і кількість заведених у звітному періоді;
- зупинені або закриті оперативно-розшукові справи, а також спрямовані до інших органів (оперативних підрозділів), підстави прийняття таких рішень;
- звернення з клопотанням до слідчого судді за дозволом на проведення заходів, які тимчасово обмежують права і свободи людини, та ухвали про надання або відмову в такому дозволі;

- відомості про проведення оперативно-розшукових заходів, які тимчасово обмежують права і свободи людини, до отримання ухвали слідчого судді;
- погоджені прокурором постанови про проведення контрольованої поставки, оперативної чи контрольної закупок наркотичних засобів, зброї, інших заборонених до обігу предметів та речовин тощо;
- вказівки прокурора в оперативно-розшукових справах та результати їх виконання, скасовані незаконні постанови оперативно-розшукових підрозділів;
- надання згоди прокурором на продовження строку проведення оперативно-розшукового заходу;
- доручення органів досудового розслідування, прокурора, ухвали слідчого судді, суду і запити уповноважених органів, установ та організацій про проведення оперативно-розшукових заходів;
- постанови органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді та інших уповноважених службових осіб про застосування заходів безпеки;
- звернення про безвісне зникнення осіб;
- запити відповідних міжнародних правоохоронних організацій та правоохоронних органів інших держав;
- прийняття рішень у кримінальному провадженні (про початок досудового розслідування, про закриття, вирок або інше рішення суду та підстави таких рішень) тощо.

Зазначені дані повинні міститися у відповідних нарядах з документами наглядової діяльності (це номенклатурні справи з повідомленнями про заведення, закриття оперативно-розшукових справ, про проведення оперативно-розшукових заходів, які не потребують рішення прокурора чи дозволу суду), а за необхідності – спеціально витребувані на підставі статті 14 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Відповідно до вимог чинного законодавства, прокурорами АР Крим, областей, міст Києва та Севастополя або їх заступниками – уповноваженим наказом Генерального прокурора України працівникам цих прокуратур, керівниками міських, районних, міжрайонних та інших прирівняних до них прокуратур, а також призначеним ними працівникам **на кожну перевірку видається припис на виконання завдання.**

У приписі **вказуються працівник** прокуратури, який здійснюватиме перевірку, та **мета** перевірки.

Припис може бути видано, крім керівників органу прокуратури, лише працівнику, що уповноважений здійснювати нагляд за оперативно-розшуковою діяльністю відповідним наказом Генерального прокурора України або призначений наказом відповідного прокурора місцевої прокуратури. Цей порядок визначено ст. 14 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», а також вищевказаними галузевими наказами Генерального прокурора України.

Уповноваженим прокурором припис на виконання завдання надається керівнику органу, у складі якого діє оперативний підрозділ, або його заступнику. Крім того, цим службовим особам уповноважений прокурор **надає службове посвідчення та довідку про наявність допуску** до відомостей, які становлять державну таємницю.

Керівник органу, у складі якого діє оперативний підрозділ, після перевірки наданих прокурором документів на підтвердження повноважень зобов'язаний забезпечити умови для роботи з таємними документами: визначити приміщення, де буде здійснюватися перевірка, надання відповідних документів, а також присутність конкретного працівника підрозділу під час проведення перевірки.

На кожну перевірку уповноважений прокурор мусить **мати при собі робочий зошит**, у який має вносити необхідні записи щодо вивчених оперативно-розшукових справ, інших документів та виявлених порушень. Робочий зошит зберігається та використовується за правилами таємного діловодства.

7.5.1. Нагляд за законністю заведення оперативно-розшукових справ

Оперативно-розшукова справа – це форма оперативного обліку, накопичення й систематизації матеріалів, одержаних у результаті проведення оперативними підрозділами оперативно-розшукових заходів.

На особу, яка підозрюється в підготовці до вчинення злочину, переховується від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляється від відбування кримінального

покарання, безвісти зникла, ведеться тільки одна оперативно-розшукова справа. Без заведення оперативно-розшукової справи здійснення оперативно-розшукових заходів, крім випадків, передбачених законом, забороняється.

Правові засади прокурорського нагляду за законністю цієї категорії рішень передбачено положеннями ч. 3 ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», згідно з якими прокурор **письмово повідомляється про заведення ОРС протягом доби.**

Водночас зазначений Закон не встановлює конкретного терміну, впродовж якого прокурор зобов'язаний перевірити законність заведення такої справи. Для недопущення необґрунтованого здійснення оперативно-розшукових заходів у разі незаконного заведення оперативно-розшукової справи проведення такої перевірки має бути здійснено не пізніше 5 днів від часу отримання відповідного повідомлення, як це передбачено п. 7 Наказу Генерального прокурора України від 3 грудня 2012 року № 4/ 1гн.

На особу, яка підозрюється в підготовці до вчинення злочину, переховується від органів досудового розслідування, суду або ухиляється від відбування кримінального покарання, безвісти зникла, ведеться тільки одна оперативно-розшукова справа. Постанова про заведення такої справи підлягає затвердженню начальником органу Національної поліції або начальником відокремленого підрозділу територіального органу Національної поліції, органу Служби безпеки України, оперативного підрозділу органу Державного бюро розслідувань, Державної прикордонної служби України, охорони вищих посадових осіб, Служби зовнішньої розвідки України, оперативного підрозділу органів доходів і зборів, органу, установи виконання покарань чи слідчого ізолятора, розвідувального органу Міністерства оборони України, розвідувального органу спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону, підрозділу Національного антикорупційного бюро України або його уповноваженим заступником.

Під час перевірки законності заведення оперативно-розшукової справи з'ясовується:

а) чи зазначені в постанові: 1) підстави для заведення справи (перелік підстав для проведення оперативно-розшукової

діяльності передбачено вимогами ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність») з посиланням на відповідні документи або оперативну інформацію; 2) мета її заведення (визначається завданнями оперативно-розшукової діяльності, які передбачені в ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»); 3) усі анкетні дані про особу (осіб), відомі на момент заведення оперативно-розшукової справи, щодо яких повинна проводитися оперативно-розшукова діяльність, та чи є особа суб'єктом злочину, на причетність у підготовці до якого планується перевірити цю особу; 4) місце та час складання постанови, посада, прізвище й підпис особи, яка винесла постанову, норма Закону, відповідно до якої її винесено; 5) кваліфікація злочину за Кримінальним кодексом України, у підготовці якого отримана достатня для заведення справи інформація;

б) чи уповноваженою посадовою особою затверджено постанову про заведення справи й, отже, надано дозвіл на проведення оперативно-розшукової діяльності (в разі заведення оперативно-розшукової справи виноситься постанова, яка затверджується начальником органу внутрішніх справ або його уповноваженим заступником (ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»). Слід звертати увагу на відсутність затвердження постанови начальником органу внутрішніх справ або його уповноваженим заступником, відсутність назви посади, прізвища, нерозбірливий підпис тощо;

в) чи зазначено дату затвердження постанови (з цього часу починається обчислення строку ведення оперативно-розшукової справи)⁹⁶.

Перевіряючи наявність підстав для заведення оперативно-розшукової справи, потрібно пересвідчитися в тому, що документ, у якому вони зафіксовані, міститься у справі, і що він відповідним чином зареєстрований.

Крім того, зважаючи на заборону заведення двох оперативно – розшукових справ стосовно особи, яка підозрюється в підготовці до вчинення злочину, переховується від органів

⁹⁶ Бортун М. І. Нагляд прокурора за законністю заведення оперативно-розшукових справ. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2016. Вип. 1. С. 51.

досудового розслідування, суду або ухиляється від відбування кримінального покарання, безвісти зникла (ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»), необхідно звертати увагу на наявність перевірки фігуранта за спеціалізованими обліками УІАЗ УМВС України в області з цього питання та їх результатів.

Крім того, слід звернути увагу на законність надання дозволу щодо проведення оперативно-розшукової діяльності, тобто, чи уповноваженою службовою особою затверджено постанову, план виконання оперативно-розшукових заходів, а також на інші обставини, визначені ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Усі вищевказані дані повинні належним чином і у повному обсязі відображатися у постанові відповідно до загальних правил діловодства, з урахуванням режиму таємності.

Перевіряючи наявність підстав для заведення оперативно-розшукової справи, потрібно пересвідчитись у тому, що документ, у якому вони зафіксовані, міститься у справі, і що він відповідно зареєстрований.

Документами, які містять підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності, є:

- письмові доручення і постанови слідчого, вказівки прокурора, ухвали слідчого судді, суду в кримінальних справах, що знаходяться в його провадженні;
- повідомлення осіб, що співпрацюють з правоохоронними органами на конфіденційній основі, одержані та зареєстровані відповідно до вимог відомчих наказів;
- матеріали інших правоохоронних органів (подання кримінально-виконавчих інспекцій, ініціативні повідомлення про злочинні дії окремих осіб тощо);
- запити і повідомлення оперативних підрозділів правоохоронних органів інших держав та міжнародних правоохоронних організацій.

Офіційні документи службових осіб, що використані як підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності, мають бути оформлені згідно з вимогами закону (постанови, доручення, вказівки, ухвали, запити, довідки-меморандуми повинні бути підписані та зареєстровані, у необхідних випадках – їхні копії належним чином завірені тощо). Інакше їх

неможливо визнавати як достатню підставу для проведення оперативно-розшукової діяльності.

Крім перевірки наявності реєстраційних номерів на повідомлення осіб, які конфіденційно співпрацюють з оперативними підрозділами, необхідно перевіряти наявність даних про реєстрацію цих повідомлень у журналах обліку оперативної інформації.

Якщо достовірність указанного документа або його зміст викликає сумніви (також у разі сумніву щодо затвердження постанови про заведення оперативно-розшукової справи уповноваженою службовою особою), відповідно до вимог ст. 30 Закону України «Про прокуратуру» та п. 3 ст. 14 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», керівництву органу доручається провести перевірку з цих питань.

Під час перевірки журналу обліку (реєстрації) оперативно-розшукових справ потрібно досліджувати повноту, достовірність та об'єктивність даних щодо прийняття рішень про закриття цих справ, припинення обчислення строків їх ведення, їх направлення до інших органів.

У разі виявлення незаконних постанов про заведення оперативно-розшукової справи прокурор повинен скасувати такі рішення та вжити заходів щодо притягнення до відповідальності осіб, які допустили порушення закону.

У резолютивній частині постанови про скасування постанови про заведення оперативно-розшукової справи доцільно ставити питання і про забезпечення належного обліку такого рішення в облікових базах даних, звітних, реєстраційних та інших документах.

7.5.2. Нагляд за законністю проведення оперативно-розшукових заходів

Правовою підставою перевірки уповноваженими прокурорами законності цієї категорії рішень є положення ч. 3 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», відповідно до яких негласне обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, аудіо-, відеоконтроль особи, аудіо-, відеоконтроль місця, спостереження за особою, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж, накладення арешту

на кореспонденцію, здійснення її огляду та виїмки, встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу проводяться на підставі ухвали слідчого судді, **постановленої за клопотанням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника, погодженого з прокурором.**

За змістом цієї норми прокурорський нагляд є невід'ємною складовою установленого законом порядку погодження клопотання про проведення ОРЗ. До основних цілей нагляду належить переважно своєчасне запобігання фактам неправомірного обмеження суб'єктами ОРД прав і свобод людини.

Ще однією, не менш важливою метою прокурорського нагляду за рішеннями про проведення ОРЗ є забезпечення гарантій законності результатів, що їх планується отримати. Керуючись вказаними цілями, низкою вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», можемо зауважити, що предметом прокурорської перевірки вищезазначених рішень мають бути дані, що переконливо відображають:

- наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою ОРЗ і засобів; відповідність застосування ОРЗ ступеню суспільної небезпечності протиправних посягань – виключно з метою запобігання вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину;
- обґрунтованість неможливості отримання відомостей про злочин, що готується, та осіб, які до нього причетні, в інший спосіб; обґрунтування можливості отримання під час проведення ОРЗ відомостей, які самостійно або в сукупності з іншими матеріалами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочинної діяльності;
- обґрунтування строків проведення ОРЗ, зокрема доцільності їх продовження.

При вивченні оперативно-розшукових справ з'ясовуються такі питання:

- чи передбачені законодавством здійснювані заходи та чи проводяться вони в порядку, встановленому чинним законодавством;
- чи відповідають оперативно-розшукові заходи цілям і завданням оперативно-розшукової діяльності, визначеним законом;

- чи враховується відповідність оперативно-розшукових заходів ступеню суспільної небезпечності злочинних посягань та загрози інтересам суспільства і держави;
- чи дотримано встановлених законодавством умов і порядку проведення оперативно-розшукових заходів, а також залучення громадян до їх здійснення на конфіденційній основі та засадах добровільності;
- чи отримано дозвіл слідчого судді та погодження прокурора на проведення відповідних заходів, як того вимагає закон;
- чи проводились оперативно-розшукові заходи у випадках, передбачених законом, за рішенням прокурора;
- чи здійснюються ці заходи уповноваженими підрозділами;
- чи виконуються заходи в межах установлених законом строків та чи не виходять за строки ведення оперативно-розшукових справ;
- чи можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні матеріали оперативно-розшукової діяльності, зібрані уповноваженими підрозділами;
- чи своєчасно направлено зібрані у ході провадження оперативно-розшукової діяльності матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування, або повідомлено відповідний орган досудового розслідування та прокурора про виявлення ознак злочину під час проведення оперативно-розшукових заходів, що тривають, та неможливість направлення таких матеріалів до закінчення відповідних заходів, у зв'язку з тим, що їх припинення може негативно вплинути на результати кримінального провадження;
- чи проводиться оперативно-розшукова діяльність після заведення оперативно-розшукової справи та з підстав, передбачених законом;
- чи не порушено прав і свобод особи при проведенні відповідних заходів;
- чи застосовуються окремі обмеження прав і свобод людини при проведенні оперативно-розшукових заходів виключно з підстав та у порядку, передбаченому законом;

- чи своєчасно повідомлено прокурора про здійснення оперативно-розшукових заходів, які не потребують дозволу слідчого судді або рішення прокурора;
- чи своєчасно та у повному обсязі виконуються доручення слідчого, керівника слідчого підрозділу та вказівки прокурора про проведення відповідних оперативно-розшукових заходів;
- чи відповідає вимогам закону стан відомчого контролю за оперативно-розшуковою діяльністю.

Крім того, перевіряється використання оперативними підрозділами прав, передбачених статтею 8 зазначеного Закону, а також стан виконання вказівок прокурора, наданих згідно зі статтею 14 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Відповідно до статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності передбачених підстав надається право:

1) опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу;

2) проводити контрольовану поставку та контрольовану і оперативну закупку товарів, предметів та речовин, також заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форми власності з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь. Проведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупок здійснюється згідно з положеннями статті 271 Кримінального процесуального кодексу України у порядку, визначеному нормативно-правовими актами Міністерства внутрішніх справ України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, Служби безпеки України, погодженими з Генеральною прокуратурою України та зареєстрованими у Міністерстві юстиції України;

3) порушувати в установленому законом порядку питання про проведення перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та осіб, які займаються підприємницькою діяльністю або іншими видами господарської діяльності індивідуально, та брати участь в їх проведенні;

4) ознайомлюватися з документами та даними, що характеризують діяльність підприємств, установ та організацій, вивчати їх, за рахунок коштів, що виділяються на утримання підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, виготовляти копії з таких документів, на вимогу керівників підприємств, установ та організацій – виключно на території таких підприємств, установ та організацій, а з дозволу слідчого судді в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України, – витребувати документи та дані, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, підозрюваних у підготовці або вчиненні злочину, джерело та розміри їхніх доходів, зі залишенням копій таких документів та опису вилучених документів особам, у яких вони витребувані, та забезпеченням їх збереження і повернення в установленому порядку. Вилучення оригіналів первинних фінансово-господарських документів забороняється, крім випадків, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України;

5) проводити операції зі захоплення злочинців, припинення злочинів, розвідувально-підривної діяльності спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб;

6) відвідувати житлові та інші приміщення за згодою їхніх власників або мешканців для з'ясування обставин злочину, що готується, а також збирати відомості про протиправну діяльність осіб, щодо яких провадиться перевірка;

7) негласно виявляти та фіксувати сліди тяжкого або особливо тяжкого злочину, документи та інші предмети, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину, чи одержувати розвідувальну інформацію, зокрема шляхом проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи згідно з положеннями статті 267 Кримінального процесуального кодексу України; з метою виявлення та фіксації діянь, передбачених статтями 305, 307, 309, 311, 318, 321, 364-1, 365-2, 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2 Кримінального кодексу України, проводити операції з контрольованого вчинення відповідних діянь. Порядок отримання дозволу, строк його дії та порядок проведення операції з контрольованого вчинення корупційного діяння визначаються Кримінальним процесуальним кодексом України;

8) виконувати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації згідно з положеннями статті 272 Кримінального процесуального кодексу України;

9) здійснювати аудіо-, відеоконтроль особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж згідно з положеннями статей 260, 263–265 Кримінального процесуального кодексу України;

10) накладати арешт на кореспонденцію, здійснювати її огляд та виїмку згідно з положеннями статей 261, 262 Кримінального процесуального кодексу України;

11) здійснювати спостереження за особою, річчю або місцем, а також аудіо-, відеоконтроль місця згідно з положеннями статей 269, 270 Кримінального процесуального кодексу України;

12) здійснювати установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу згідно з положеннями статті 268 Кримінального процесуального кодексу України;

13) мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників;

14) використовувати конфіденційне співробітництво згідно з положеннями статті 275 Кримінального процесуального кодексу України;

15) отримувати від юридичних чи фізичних осіб безкоштовно або за винагороду інформацію про злочини, що готуються або вчинені, та про загрозу безпеці суспільства і держави;

16) використовувати за згодою адміністрації службові приміщення, транспортні засоби та інше майно підприємств, установ, організацій, а так само за згодою осіб – житло, інші приміщення, транспортні засоби і майно, які їм належать;

17) створювати та використовувати заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби згідно з положеннями статті 273 Кримінального процесуального кодексу України;

18) створювати і застосовувати автоматизовані інформаційні системи;

19) застосовувати засоби фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю на підставах і в порядку, встановлених законами про Національну поліцію, Службу безпеки

України, Державну прикордонну службу України, державну охорону органів державної влади України та посадових осіб, Митним кодексом України;

20) звертатися у межах своїх повноважень зі запитом до правоохоронних органів інших держав та міжнародних правоохоронних організацій відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також установчих актів та правил міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна.

Обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина під час проведення оперативно-розшукової діяльності допускаються за ухвалою слідчого судді на підставі відповідного клопотання керівника оперативного підрозділу або його заступника, погодженого з прокурором.

Доцільно зауважити: частиною 3 статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачено, що негласне обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, аудіо-, відеоконтроль особи, аудіо-, відеоконтроль місця, спостереження за особою, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних мереж, накладення арешту на кореспонденцію, огляд і виїмка кореспонденції, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу застосовуються виключно з метою запобігання вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, запобігання і припинення терористичних актів та інших посягань спеціальних служб іноземних держав та організацій, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо.

7.5.3. Нагляд за законністю продовження строків ведення, зупинення, поновлення та закриття оперативно-розшукових справ, використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності, зокрема для початку досудового розслідування

Перевіряючи законність здійснення оперативно-розшукових заходів в оперативно-розшуковій справі, потрібно впевнитися, що строки її ведення не порушуються та обчислюються працівниками підрозділів правильно відповідно до вимог статті 9-1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Треба мати на увазі, що оперативно-розшукова діяльність у справі (чи стосовно окремої особи, щодо якої зібрано такі матеріали), після направлення відповідних матеріалів до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування проводитись не може, а розпочаті заходи підлягають припиненню.

Тому в разі виявлення факту ведення оперативно-розшукової діяльності щодо особи, стосовно якої було зібрано відповідні матеріали, за якими розпочато кримінальне провадження, необхідно надавати вказівку про їх негайне припинення та вживати заходів реагування стосовно посадових осіб, які допустили таке порушення закону.

Виникнення підстав для закінчення строків ведення оперативно-розшукової діяльності у згаданому вище випадку нерозривно пов'язане з виконанням оперативними працівниками вимог ч. 2 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» щодо невідкладного направлення матеріалів, у яких зафіксовано фактичні дані про протиправну діяльність окремих осіб та груп до органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування.

З огляду на це при вивченні матеріалів оперативно-розшукової діяльності у кожному випадку необхідно з'ясувати, чи зафіксовано дані про протиправну діяльність осіб, які перевіряються, та чи направлені вони до відповідного органу досудового розслідування, або чи повідомлено прокурора та орган досудового розслідування про неможливість направлення таких матеріалів, оскільки це може негативно вплинути на результати кримінального провадження.

У разі виявлення порушень вищенаведених норм Закону потрібно доручити керівництву органу провести службову перевірку з цього питання. Якщо встановлено, що направлення таких матеріалів органу досудового розслідування не матиме негативних наслідків для кримінального провадження (через проведення оперативно-розшукових заходів, які ще не завершені, тощо), необхідно надати відповідну письмову вказівку.

У разі невстановлення упродовж шестимісячного строку ведення оперативно-розшукової справи даних про причетність особи до підготовки вчинення злочину, строк ве-

дення справи може бути продовжений до 12 місяців, а далі і до 18 місяців. Про продовження строків ведення оперативно-розшукової справи повинна вноситися постанова, яка підлягає затвердженню уповноваженою службовою особою та погодженню з прокурором згідно з вимогами ч. 2 статті 9-1 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність».

У кожному такому випадку слід зважати на те, що продовження строку ведення справи можливе лише за умови наявності даних, отриманих у ході ведення такої справи, про участь особи у підготовці тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Перевірка законності винесення постанов про припинення та поновлення обчислення строку ведення оперативно-розшукової справи має на меті з'ясувати, що такі постанови існують, вони мотивовані, затверджені начальником відповідного органу або його заступником та в матеріалах справи наявні відповідні підтверджувальні документи (дані Держприкордонслужби України про виїзд за межі України, дані з лікувальних закладів, рапорти оперативних працівників тощо). Водночас слід мати на увазі, що закон передбачає лише дві причини, з яких строк обчислення оперативно-розшукової справи може бути припинено: якщо особа, стосовно якої заведено оперативно-розшукову справу, тимчасово вибула за межі України або якщо вона тяжко захворіла, тому можливості проводити щодо неї оперативно-розшукову діяльність немає.

У разі припинення обчислення строку ведення оперативно-розшукової справи протягом тривалого часу інформація в матеріалах, що стали підставою для прийняття такого рішення, повинна періодично оновлюватись (надаватись запити до Держприкордонслужби України стосовно в'їзду на територію України, з лікувальних закладів щодо видужання, інші оперативні матеріали тощо). Законодавством не визначається обов'язковість такого оновлення інформації чи його періодичність, а тому сам факт відсутності вказаних даних в матеріалах оперативно-розшукової справи не є підставою для скасування постанови про припинення обчислення строку ведення справи. В такому разі прокурору потрібно надавати відповідні вказівки про поновлення зазначеної інформації та приймати рішення про обґрунтованість такої постанови за результатами вивчення оновлених матеріалів.

У разі встановлення факту відсутності підстав для припинення обчислення строків ведення оперативно-розшукової справи така постанова скасовується.

Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачена окрема норма, що визначає ключові правила прокурорського нагляду за вказаними рішеннями в ОРД. Так, відповідно до положень ч. 2 ст. 9-2 цього нормативного акта, прокурор письмово повідомляється **у триденний строк про закриття ОРС, а протягом 10 діб з моменту одержання повідомлення здійснює перевірку** додержання законів під час проведення ОРД у цій справі. До завершення такої перевірки знищення оперативно-розшукової справи забороняється. Рішення про скасування постанов про закриття оперативно-розшукової справи за наявності для цього законних підстав треба приймати у вказаний строк. **У разі погодження зі закриттям оперативно-розшукової справи – скласти довідку про обґрунтованість прийнятого рішення.**

Підставами закриття ОРС, згідно з ч. 1 ст. 9-2 Закону, є: 1) розшук особи, яка переховувалася від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухилялася від відбування кримінального покарання, а також особи, яка безвісно відсутня; 2) набрання законної сили вироком або ухвалою суду; 3) закриття кримінального провадження слідчим, прокурором або судом; 4) завершення виконання розвідувальних, контррозвідувальних заходів або вичерпання можливостей для їх здійснення; 5) спростування у встановленому порядку матеріалів про злочинну діяльність особи; 6) виїзд особи на постійне місце проживання за межі України, якщо немає можливості проведення щодо неї оперативно-розшукових заходів; 7) невстановлення у передбачені цим Законом строки даних, що вказують на ознаки злочину в діях особи; 8) виявлення прокурором незаконно заведеної справи у разі виконання по ній оперативно-розшукових заходів; 9) смерть особи, щодо якої заведено ОРС.

Сукупність та зміст нормативних приписів віддзеркалюють розуміння законодавцем неабиякої значущості завершальної стадії оперативно-розшукового провадження для повноцінного виконання завдань щодо протидії кримінальним правопорушенням. Простежується й намагання забезпечити виключно законний характер ОРД з максималь-

ним урахуванням непередбачуваних і водночас вірогідних об'єктивних і суб'єктивних факторів, що впливають на її результати. Сьогоднішні ж реалії застосування положень закону, навпаки, не позбавлені «самовільних коректив», що вносяться у практику ОРД працівниками оперативних підрозділів низької фахової кваліфікації⁹⁷.

Цікавими є припущення стосовного того, що заведення ОРС та постановка її на облік може бути спеціально замовленим дійством, метою якого є «прикриття» інтересів злочинців. Як пояснює А. Осташевський, завівши ОРС, працівник оперативного підрозділу тривалий час може утримуватися від проведення активних розшукових заходів, а в подальшому закривати її у зв'язку зі спростуванням даних про злочинну діяльність. У період проведення імітованого оперативно-розшукового провадження **фігурант-замовник відчуває себе захищено**, оскільки, згідно з положеннями ч. 3 ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», на особу заводиться тільки одна ОРС⁹⁸.

З метою перевірки додержання вимог Закону про законність закриття ОРС необхідно перевірити журнал обліку оперативно-розшукових справ щодо відображення у них даних про прийняття вказаних рішень та наявних відміток про знищення матеріалів ОРС у встановленому законом порядку.

За результатами узагальнення зазначеної інформації її потрібно звірити з наявними в прокуратурі повідомленнями про закриття оперативно-розшукових справ та довідками про результати їх перевірки.

У разі виявлення факту знищення оперативно-розшукової справи до перевірки її прокурором необхідно призначати, відповідно до вимог статті 14 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», **службову перевірку**.

⁹⁷ Бабічев Д. О., Соколкін В. Л. Доктринальні засади та практика прокурорського нагляду за законністю рішень в оперативно-розшуковій діяльності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2014. №2. С. 272.

⁹⁸ Осташевський А. Оперативно-розшукова діяльність: таємний бік медалі. *Вісник прокуратури*. 2013. № 1. С. 33.

Перевірку законності закриття оперативно-розшукової справи треба починати зі зіставлення постанови про закриття з постановою про її заведення, що допоможе встановити, чи досягнуто під час проведення оперативно-розшукової діяльності поставленої під час заведення ОРС мети. Якщо такої мети не досягнуто, необхідно з'ясувати причини цього (вони мають бути відображені в постанові про закриття оперативно-розшукової справи).

Зокрема, у разі спростування матеріалів про діяльність особи або групи осіб щодо підготовки ними вчинення злочинів, слід перевірити питання про законність заведення оперативно-розшукової справи, проведення всіх належних оперативно-розшукових заходів, спрямованих на перевірку вказаних обставин.

У разі якщо оперативно-розшукова справа заведена на підставі оперативних матеріалів, а мотивом її закриття є оперативні відомості про те, що особа припинила злочинну діяльність (відмовилась від неї), необхідно ретельно проаналізувати матеріали ОРС щодо їх відповідності підставам закриття.

Заразом доцільним є призначення службової перевірки щодо з'ясування, чи дійсно нема потреби у подальшому проведенні оперативно-розшукової діяльності саме з тих причин, які вказані в постанові про закриття справи.

У разі відсутності даних про припинення злочинної діяльності особою, щодо якої заведено оперативно-розшукову справу, або наявності даних, які спростовують викладені в оперативному донесенні чи постанові твердження про закриття справи, постанова про її закриття підлягає скасуванню.

Слід мати на увазі, що у разі прийняття рішення про закриття оперативно-розшукової справи за кілька днів до завершення строків ведення ОРС, у постанові про скасування постанови про закриття такої справи треба внести вказівку щодо вирішення питання про продовження строків її ведення.

Обов'язково перевіряється, чи закрито оперативно-розшукову справу щодо саме тих осіб та щодо тих фактів (діяльності), стосовно яких її було заведено.

Непоодинокими є випадки, коли оперативно-розшукові справи закриваються у зв'язку з набранням законної сили вироком або ухвалою суду, натомість оперативно-розшукову

справу заведено щодо підготовки до іншого злочину, який виявлено не в результаті здійснення оперативно-розшукових заходів у цій справі, або його виявлено іншим органом.

У такому випадку постанову про закриття оперативно-розшукової справи за п. 2 або 3 ч. 1 ст. 9-2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» потрібно скасувати та надати вказівку про прийняття у цій справі рішення відповідно до пунктів 5, 7 зазначеної статті, або про продовження строків ведення оперативно-розшукової справи.

Крім того, у разі закриття ОРС, заведеної стосовно групи осіб, необхідно дослідити, чи зазначено у постанові про закриття цієї справи підстави прийняття такого рішення щодо кожного фігуранта. Ці підстави можуть бути різними, не збігатися. Наприклад, стосовно однієї особи справу закрито на підставі набрання законної сили вироку суду, а стосовно іншої особи – на підставі невстановлення у передбачені законом строки даних, що вказують на ознаки злочину в її діях.

Вивчення закритих оперативно-розшукових справ передбачає обов'язкову перевірку виконання оперативним підрозділом вимог статті 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» щодо використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності:

- як приводів та підстав для початку досудового розслідування;
- для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами в кримінальному провадженні;
- для попередження, виявлення, припинення і розслідування злочинів, розшуку злочинців та осіб, які безвісно зникли;
- для взаємного інформування підрозділів, уповноважених здійснювати оперативно-розшукову діяльність, та інших правоохоронних органів;
- для інформування державних органів відповідно до їх компетенції (зокрема, при отриманні даних про таку протиправну діяльність, що не тягне за собою кримінальної відповідальності);
- для забезпечення безпеки осіб, взятих під охорону.

Перевіряючи закриту справу, потрібно звертати особливу увагу на можливу наявність у ній матеріалів, які за всіма

ознаками підлягають направленню слідчому, прокурору для початку та здійснення досудового розслідування, але з якихось причин не направлялися за належністю. За таких обставин постановою про закриття оперативно-розшукової справи підлягає скасуванню з подальшою перевіркою та прийняттям рішення з цих питань відповідно до вимог законів.

Під час використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності керуватися слід передусім потребою виконання завдань, покладених на оперативні підрозділи щодо своєчасного виявлення та припинення злочинів, притягнення до передбаченої законом відповідальності осіб, що їх вчинили, розшуку злочинців, а також забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів сімей та близьких родичів цих осіб.

Крім цього, необхідно перевіряти, чи дотримані при використанні матеріалів оперативно-розшукової діяльності вимоги частин 12, 13 статті 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» щодо нерозголошення отриманих відомостей, які стосуються особистого життя, честі, гідності людини (якщо вони не містять інформації про вчинення заборонених законом дій).

Контрольні запитання

1. Що розуміють під негласною діяльністю органів правопорядку?
2. Що є об'єктом прокурорського нагляду за негласною діяльністю органів правопорядку?
3. Які органи можуть здійснювати оперативно-розшукову діяльність?
4. Який предмет нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю?
5. У чому полягають межі в предметі прокурорського нагляду за додержанням законів оперативно-розшуковими органами?
6. Які завдання прокурорського нагляду за додержанням законів оперативно-розшуковими органами?
7. Назвіть завдання оперативно-розшукової діяльності.
8. На яких принципах ґрунтується оперативно-розшукова діяльність?

9. Які повноваження прокурора щодо здійснення нагляду за додержанням законів оперативно-розшуковими органами передбачені у чинному законодавстві України?

10. У чому специфіка організації прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукові заходи?

11. Який порядок прокурорської перевірки додержання законів органами, які проводять оперативно-розшукові заходи?

12. Які документи повинен мати при собі прокурор для допуску до проведення перевірки в оперативному підрозділі?

13. Охарактеризуйте поняття й види опитування громадян.

14. Що таке контрольована поставка?

15. Що таке оперативна закупка?

16. Які строки ведення оперативно-розшукових справ?

17. Перечисліть підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності.

18. У яких випадках має бути закрито оперативно-розшукову справу?

Рекомендована література

1. Бабічев Д. О. Прокурорський нагляд за законністю рішень в оперативно-розшуковій діяльності: запрошення до дискусії. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 230–240.
2. Глушков В., Білічак О. Система прокурорського нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю і досудовим розслідуванням у законодавстві України та зарубіжних країн: порівняльно-правовий аналіз. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 4. С. 75–83.
3. Гула Л. Ф. Удосконалення правових основ прокурорського нагляду за дотриманням законності, прав і свобод людини при здійсненні оперативно-розшукової діяльності. *Наше право*. 2015. № 4. С. 61–66.
4. Курочка М. Й. Законність в ОРД та прокурорський нагляд за її дотриманням. Луганськ: РВВ ЛІВС, 2001. 158 с.
5. Курочка М. Й. Прокурорський нагляд за додержанням законів органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Луганськ: РВВ ЛАВС, 2005. 174 с.
6. Луцик В. В. Шляхи вдосконалення нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю. *Часопис Академії адвокатури України*. 2011. № 3. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Chaau/2011-3/11lvvord.pdf>

7. Мукоїда Р. В. Прокурорський нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність. *Південно-український правничий часопис*. 2014. № 1. С. 146–148.
8. Прокурорський нагляд в Україні: підручник/ І. І. Когутич, В. Т. Нор, А. А. Павлишин, В. В. Луцик. К.: ІнЮре, 2011. 592 с.
9. Сергєєв Є. В. Система органів прокуратури, що здійснюють нагляд за законністю обмеження прав людини під час оперативно-розшукового документування злочинів. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2014. Вип. 1. С. 314–320.
10. Серєда Г. Законність оперативно-розшукової діяльності як мета та завдання прокурорського нагляду. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2009. № 4. С. 11–17.
11. Сопільник Л. І. Прокурорський нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2013. Вип. 10. С. 7–10.
12. Сухачова І. О. Прокурорський нагляд за допустимістю доказів, отриманих за матеріалами оперативно-розшукової діяльності. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 1. С. 273–279.

Зміст

Вступ.....	9
------------	---

Тема 1

ПОНЯТТЯ, ЗАВДАННЯ, ПРЕДМЕТ І СИСТЕМА ПРОКУРОРСЬКОГО ПРАВА	11
1.1. Історія розвитку прокуратури в Україні.....	11
1.2. Прокурорська діяльність як самостійна галузь державної діяльності.....	36
1.3. Прокурорське право України як окрема галузь права.....	41
1.4. Роль і місце прокуратури в системі державних органів України.....	43
1.5. Понятійний апарат прокурорського права.....	45
1.6. Правові основи організації та діяльності прокуратури.....	49
1.7. Міжнародні стандарти діяльності органів прокуратури.....	52

Тема 2

ФУНКЦІЇ ТА ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ І ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ	58
2.1. Поняття і система функцій та основних напрямів діяльності прокуратури.....	58
2.2. Загальна характеристика зовнішніх функцій прокуратури.....	67
2.3. Підтримання державного обвинувачення в суді.....	68
2.4. Представництво інтересів держави в суді у випадках, визначених законом.....	70
2.5. Нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.....	71
2.6. Координація діяльності правоохоронних органів з питань протидії злочинності та корупції.....	72
2.7. Досудове розслідування кримінальних правопорушень.....	74
2.8. Загальна характеристика внутрішніх функцій прокуратури.....	76
2.9. Поняття і система принципів організації та діяльності органів прокуратури України.....	82
2.10. Особливості окремих принципів організації та діяльності органів прокуратури.....	86

Тема 3

ПРАВОВІ ЗАСОБИ ПРОКУРОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	112
3.1. Поняття правових засобів прокурорської діяльності. Їх система і класифікація.....	112
3.2. Характеристика окремих правових засобів прокурорської діяльності.....	115
3.3. Форма правових засобів прокурорської діяльності. Дії та акти прокурорської діяльності.....	124

Тема 4

СИСТЕМА ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЇЇ РОБОТИ.....	131
4.1. Система прокуратури України.....	131
4.2. Структура Генеральної прокуратури України.....	144
4.3. Підрозділи внутрішньої безпеки в органах прокуратури: поняття, завдання, компетенція.....	154
4.4. Організація і планування роботи в органах прокуратури.....	166
4.5. Контроль за організацією та плануванням роботи в органах прокуратури й аналіз її виконання.....	174
4.6. Система первинного обліку роботи і статистики в прокуратурі, її складові.....	177
4.7. Статистична звітність в органах прокуратури: види, форми, строки складання і подання.....	178
4.8. Порядок розгляду звернень та особистого прийому в органах прокуратури України.....	182
4.9. Діловодство та документообіг у прокуратурі: поняття, сутність, правове регулювання.....	197
4.10. Законодавчо-систематизаційна робота в органах прокуратури.....	202

Тема 5

КАДРИ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ. МАТЕРІАЛЬНИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ПРАЦІВНИКІВ ПРОКУРАТУРИ	206
5.1. Кадрове забезпечення органів прокуратури.....	206
5.2. Вимоги до кандидатів на посаду прокурора.....	209
5.3. Порядок добору кандидатів та їх призначення на посаду прокурора місцевої прокуратури.....	211

5.4. Порядок призначення прокурорів на адміністративні посади та звільнення з них.....	215
5.5. Етика прокурорської діяльності.....	221
5.6. Дисциплінарна відповідальність прокурора: система, порядок застосування.....	227
5.7. Звільнення прокурора з посади, припинення, зупинення його повноважень на посаді.....	237
5.8. Матеріально-побутове забезпечення працівників прокуратури.....	242
5.9. Заходи соціального захисту працівників прокуратури.....	245

Тема 6

ПРОКУРОРСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ ТА ОРГАНИ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОКУРАТУРИ.....	252
6.1. Поняття прокурорського самоврядування.....	252
6.2. Поняття та система органів, що забезпечують діяльність прокуратури.....	258
6.2.1. Правовий статус ради прокурорів.....	258
6.2.2. Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів.....	267
6.2.3. Всеукраїнська конференція прокурорів.....	295

Тема 7

НАГЛЯД ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНІВ ОРГАНАМИ ПРАВОПОРЯДКУ, ЯКІ ПРОВАДЯТЬ НЕГЛАСНУ ДІЯЛЬНІСТЬ.....	314
7.1. Галузева належність і об'єкти прокурорського нагляду за негласною діяльністю органів правопорядку.....	314
7.2. Предмет і завдання прокурорського нагляду за негласною діяльністю органів правопорядку.....	323
7.3. Суб'єкти нагляду за негласною діяльністю органів правопорядку.....	326
7.4. Повноваження прокурора щодо здійснення нагляду за негласною діяльністю органів правопорядку.....	328
7.5. Методика прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які провадять оперативно-розшукову діяльність.....	331
7.5.1. Нагляд за законністю заведення оперативно-розшукових справ.....	333
7.5.2. Нагляд за законністю проведення оперативно-розшукових заходів.....	337

7.5.3. Нагляд за законністю продовження строків ведення, зупинення, поновлення та закриття оперативно-розшукових справ, використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності, зокрема для початку досудового розслідування.....	343
---	-----

Тема 8

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ КЕРІВНИЦТВО ДОСУДОВИМ РОЗСЛІДУВАННЯМ ЯК ФУНКЦІЯ ПРОКУРАТУРИ.....	353
8.1. Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням: поняття, зміст та завдання.....	353
8.2. Повноваження прокурора у процесі здійснення процесуального керівництва.....	363
8.3. Діяльність прокурора на початковому етапі розслідування.....	387
8.4. Процесуальне керівництво в ході проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій.....	396
8.5. Процесуальне керівництво в ході застосування органами досудового розслідування заходів забезпечення кримінального провадження.....	398
8.6. Процесуальне керівництво на завершальному етапі досудового розслідування.....	403

Тема 9

ПІДТРИМАННЯ ПРОКУРОРОМ ПУБЛІЧНОГО ОБВИНУВАННЯ У СУДІ.....	419
9.1. Поняття підтримання публічного обвинувачення в суді як виду діяльності прокурора. Форми реалізації обвинувачення.....	419
9.2. Організація роботи прокуратури з підтримання публічного обвинувачення в суді.....	428
9.3. Підготовка прокурора до участі в судовому розгляді.....	433
9.4. Участь прокурора у контрольних стадіях кримінального провадження.....	442

Тема 10

ПРЕДСТАВНИЦТВО ПРОКУРАТУРОЮ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ В СУДІ У ВИКЛЮЧНИХ ВИПАДКАХ.....	460
10.1. Поняття представництва прокуратурою інтересів держави в суді у виключних випадках.....	460

10.2. Приводи, підстави і форми представництва.....	474
10.3. Зміст представництва прокуратурою інтересів держави у розгляді судами цивільних справ.....	482
10.4. Зміст представництва прокуратурою інтересів держави у розгляді судами господарських справ.....	489
10.5. Зміст представництва прокуратурою інтересів держави у розгляді судами адміністративних справ.....	500

Тема 11

НАГЛЯД ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНІВ ПРИ ВИКОНАННІ СУДОВИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ, А ТАКОЖ У РАЗІ ЗАСТОСУВАННЯ ІНШИХ ЗАХОДІВ ПРИМУСОВОГО ХАРАКТЕРУ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ОБМЕЖЕННЯМ ОСОБИСТОЇ СВОБОДИ ГРОМАДЯН.....	511
11.1. Суть і завдання прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також під час застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.....	512
11.2. Предмет та об'єкти прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також у разі застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.....	515
11.3. Методика прокурорського нагляду за додержанням законів у місцях позбавлення волі та обмеження волі.....	519
11.4. Методика прокурорського нагляду за законністю виконання покарань, не пов'язаних із позбавленням волі.....	526
11.5. Методика прокурорського нагляду за законністю перебування осіб у місцях, де виконуються заходи примусового характеру, які призначаються судом.....	529
11.6. Методика прокурорського нагляду за законністю перебування осіб у місцях тримання затриманих, попереднього ув'язнення, в інших установах, що виконують заходи примусового характеру.....	531
11.7. Методика прокурорського нагляду за законністю звільнення та умовно-дострокового звільнення від відбування покарання.....	545
11.8. Повноваження прокурора під час нагляду за додержанням законів у ході виконання судових рішень у кримінальних справах, а також у процесі застосування інших заходів примусового характеру.....	546

Тема 12

КООРДИНАЦІЯ ПРОКУРАТУРОЮ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ ТА КОРУПЦІЇ.....	551
12.1. Сутність, завдання і значення функції координації прокуратурою діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та корупції.....	551
12.2. Правові та організаційні форми координації прокуратурою діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та корупції.....	559
12.3. Напрями координації прокуратурою діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та корупції.....	565
12.4. Принципи координаційної діяльності прокуратури України.....	569
12.5. Порядок здійснення прокуратурою координаційної діяльності у сфері протидії злочинності та корупції.....	572

Тема 13

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ПРОКУРАТУРИ В ГАЛУЗІ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ТА ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ.....	580
13.1. Поняття міжнародного співробітництва і правової допомоги у роботі органів прокуратури України.....	580
13.2. Основні напрями та форми міжнародного співробітництва і правової допомоги у роботі органів прокуратури України.....	587
13.3. Організація і здійснення діяльності органів прокуратури України в галузі міжнародного співробітництва і правової допомоги з питань кримінального судочинства.....	624

Львівський державний університет внутрішніх справ

Прокурорське право

Навчальний посібник

Львів
2019

УДК 347.963(477)(042.4)

П78

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет
Вченою радою Львівського державного
університету внутрішніх справ
(протокол від 26 грудня 2018 року № 5)

Р е ц е н з е н т и:

Нор В. Т., доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України;
Ковалів М. В., кандидат юридичних наук, професор.

П78 Прокурорське право: навч. посібник / Г. Д. Борейко,
О. М. Броневицька, Ю. О. Лісіцина, В. В. Луцик, В. В. Навроцька,
І. Р. Серкевич, Б. М. Телефанко; за заг. ред. В. В. Луцика. Львів:
ЛьвДУВС, 2019. 640 с.

Висвітлено основні наукові положення, поняття та проблемні питання діяльності органів прокуратури в Україні. Охарактеризовано історичні етапи розвитку прокуратури на українських землях, принципи діяльності органів прокуратури та правові засоби прокурорської діяльності. Розкрито систему прокуратури України, зокрема структуру та завдання Генеральної прокуратури, територіальних і спеціалізованих прокуратур. Вичерпно проаналізовано основні функції прокуратури, як-от: підтримання публічного обвинувачення в суді; представництво інтересів держави у випадках, визначених законом; нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Для курсантів, студентів, слухачів, аспірантів, ад'юнктів та викладачів вишів і факультетів юридичного спрямування всіх форм навчання, а також для працівників судових і правоохоронних органів.

The textbook highlights the main scientific provisions, notion and problematic issues of prosecution bodies' activity in Ukraine. Historical periods of prosecution development in Ukrainian lands, principles of prosecution bodies' activities and legal remedies of prosecution activity are characterized. The textbook also describes the system of prosecution bodies of Ukraine, including the structure and tasks of the Prosecution General of Ukraine, territorial and specialized prosecutions. In the textbook the main function of prosecution are exhaustingly analyzed, including the following functions: public prosecution in court, presentation of state's interests in court in cases envisaged by law, supervision over the observance of laws while execution courts decisions in criminal cases and application of other coercive measures, connected with restriction of citizens' personal liberty.

УДК 347.963(477)(042.4)

© Борейко Г. Д., Броневицька О. М.,
Лісіцина Ю. О., Луцик В. В., Навроцька В. В.,
Серкевич І. Р., Телефанко Б. М., 2019

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2019

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Борейко Галина Дмитрівна,
кандидат юридичних наук (теми 4, 12);
Броневицька Оксана Михайлівна,
кандидат юридичних наук, доцент (тема 13);
Лісіцина Юлія Олександрівна,
кандидат юридичних наук (теми 4, 5);
Луцик Василь Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент (теми 1, 3, 7, 8);
Навроцька Віра Вячеславівна,
кандидат юридичних наук, доцент (теми 9, 10);
Серкевич Ірина Ростиславівна,
кандидат юридичних наук (теми 2, 6);
Телефанко Богдан Миколайович,
кандидат юридичних наук, доцент (тема 11)

Прокурорське право

Навчальний посібник

Редагування *Оксана Шмигаська*
Макетування *Галина Шушняк*
Друк *Іван Хоминець*

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 37,20.
Тираж 100 прим. Зам № 180-18.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.